

ابن عربی و نظریه کسب اشاعره و خلق معتزله

مهدی زمانی*

چکیده

بیشتر متکلمان اشعری در مسأله نحوه انتساب افعال به انسان، نظریه کسب را برگزیده‌اند؛ هرچند پیش از آنان برخی از معتزله مانند نجاریه و ضراریه نیز به انحایی از این نظریه اعتقاد داشته‌اند. در مقابل، عموم معتزله و به‌ویژه جبائیان آدمی را خالق افعال خویش می‌دانستند. ابن عربی ضمن اذعان به دشواری مسأله کسب یا خلق اعمال انسان، بارها به بررسی و داوری در مورد نظریه کسب و خلق اعمال پرداخته است.

هرچند ابن عربی دلایل عقلی و نقلی معتزله بر خلق افعال را تأیید می‌کند، اما نظریه کسب را نیز مستند به عقل و شرع می‌داند و بعضی از ابعاد هر دو نظریه رقیب را می‌پذیرد. او در موارد بسیاری به نقد هر دو نظریه پرداخته و البته دیدگاه خویش را به اشاعره نزدیک‌تر می‌داند. غفلت از انتساب افعال به خدا ضعف عمده دیدگاه معتزله است که با توحید حقیقی سازگار نیست، اما نظریه کسب نیز از جهت نفی تأثیر قدرت انسان در فعل ارادی نادرست است؛ زیرا مستلزم نوعی شرک خفی و شهود نکردن قیومیت خداوند بر افعال است. بدین‌سان تبیین معتزله و اشاعره از نحوه انتساب اعمال به انسان در مراتب پایین توحید درست است اما توحید اهل عرفان و باطن، از این هر دو فراتر می‌رود.

واژه‌های کلیدی: ابن عربی، نظریه کسب، اشاعره، خلق افعال، معتزله.

Ibn Arabi and the Theories of “Acquisition” of Ash'arites and “Creation” of Mu'tazilites

Mahdi Zamani*

Most of the Ash'ari theologians have preferred the theory of “acquisition” regarding the matter of how to assign actions to human; however, before them some Mu'tazilites such as “Najjariyya” and “Ḍerariyya” had believed in some forms of this theory. In contrast, most of the Mu'tazilites, and in particular “Jubaiyya” believed that, human is the creator of his actions. Ibn Arabi, while acknowledging the difficulty of the matter of acquisition or creation of human actions, frequently addressed and judged theories of “acquisition” and “creation” of actions.

Although, Ibn Arabi has approved the religious and rational reasons of *Mu'tazilites* about the creation of actions, he considered the theory of “acquisition” evidenced by reason and Sharia and accepted some aspects of both of the competing theories. Although he criticized both theories on many occasions, found his view closer to the Ash'arites. Neglecting the attribution of actions to God is the main deficiency of Mu'tazilites's viewpoint that is not compatible with real Monotheism. Theory of acquisition is also incorrect with respect to the negation of influence of human strength in voluntary actions, because it necessitates a kind of hidden polytheism. Thus, the explanation of Mu'tazilites and Ash'arites regarding the attribution of actions to human is at the lower grades of monotheism; but monotheism of mysticism goes beyond both of them.

Keywords: Ibn Arabi, Theory of “Acquisition”, Ash'arites, Creation of actions, Mu'tazilites

* Associate Professor, Payam-e-Noor University.